

การสังเคราะห์แนวทางการบูรณาการโครงสร้างศาสตร์ละคร
เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียนในบริบทการศึกษาไทย
A Synthesis of Integrative Approaches to Dramatic Arts Structures
for Developing Learners' 21st- Century Learning Skills
in the Thai Educational Context

เพียรพิลาส ปิริยาโกคานนท์¹

Piarnpilas Piriyaophokanont¹

จันทรศม์ สิริวฒินันท์²

Jantharat Sirivuttinun²

สิทธิศักดิ์ จรรย์าวุฒิ³

Sittisak Chanyawut³

Received: February 10, 2026 Revised: May 26, 2026 Accepted: May 28, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเชิงสังเคราะห์มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) อธิบายพัฒนาการของศาสตร์ละครและละครประยุกต์ในรูปแบบฐานคิดของการเรียนรู้ 2) วิเคราะห์โครงสร้างศาสตร์ละครที่ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 3) นำเสนอแนวทางการบูรณาการโครงสร้างศาสตร์ละครที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษาไทย โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาใช้การทบทวนวรรณกรรมแบบบูรณาการ คัดเลือกและวิเคราะห์เอกสาร 4 กลุ่ม ได้แก่ แนวคิดศาสตร์ละครและละครประยุกต์ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้ศาสตร์ละครเป็นฐานการเรียนรู้ จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหา จัดหมวดหมู่ และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิด

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์พบว่า 1) ศาสตร์ละครได้พัฒนาจากรูปแบบศิลปะการแสดงสู่ละครประยุกต์ที่มุ่งใช้กระบวนการละครเพื่อการเรียนรู้ การสื่อสาร และการพัฒนามนุษย์ 2) โครงสร้างศาสตร์ละครประกอบด้วย การสวมบทบาท การทำงานร่วมกัน การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ การใช้จินตนาการ การสะท้อนคิด และการเชื่อมโยงประสบการณ์สู่ชีวิตจริง ซึ่งสามารถส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน 3) นำเสนอกรอบการบูรณาการ

¹²³ สาขาวิชาการสื่อสารการตลาดและธุรกิจบันเทิง คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹²³ Marketing Communication and Entertainment Business, Faculty of Management Science, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

¹ Corresponding author Email: piarnpilas0111@gmail.com

ศาสตร์ละคร 5 มิติ ได้แก่ ประเด็นและเรื่องเล่าที่มีความหมาย บทบาทและมุมมอง การร่วมสร้างและการสื่อสาร การสะท้อนคิดอย่างมีโครงสร้าง และการเชื่อมโยงสู่ชีวิตจริงและสังคม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและประเมินการเรียนรู้อย่างเป็นระบบในบริบทการศึกษาไทย ทั้งนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์เพิ่มเติมเพื่อยืนยันประสิทธิภาพของกรอบแนวคิดดังกล่าวต่อไป

คำสำคัญ: ศาสตร์ละคร, ละครประยุกต์, การบูรณาการเรียนรู้อันรู้, ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

Abstract

This conceptual synthesis article aims to: 1) explain the development of dramatic arts and applied theatre as conceptual foundations for learning; 2) analyze the structural components of dramatic arts that promote and develop 21st-century learning skills; and 3) propose integrative approaches to drama-based learning structures applicable to the Thai educational context. The study employed an integrative literature review by selecting and analyzing four groups of documents: concepts of dramatic arts and applied theatre, experiential and transformative learning theories, concepts of 21st-century skills, and research on drama-based learning. The data were subsequently analyzed, categorized, and synthesized into a conceptual framework.

The findings corresponding to the research objectives reveal that 1) dramatic arts have evolved from a form of performing arts into applied theatre emphasizing drama processes for learning, communication, and human development; 2) the structure of dramatic arts consists of role-taking, collaboration, creative communication, imagination, reflective thinking, and the connection of experiences to real-life contexts, all of which contribute to critical thinking, creativity, communication, and collaboration skills; and 3) a five-dimensional framework for integrating dramatic arts was proposed, including meaningful issues and narratives, roles and perspectives, co-creation and communication, structured reflection, and connections to real life and society. This framework can serve as a systematic guideline for designing and assessing learning activities in the Thai educational context. Further empirical research is recommended to validate the effectiveness of the proposed framework in contemporary educational settings.

Keywords: dramatic arts, applied theatre, integrative learning, 21st century learning skills

บทนำ

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา แต่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนที่มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ สื่อสาร ทำงานร่วมกับผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคมในบริบทที่ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบการเรียนรู้สมัยใหม่ที่มีสมรรถนะว่าเป็นการผสมผสานความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณค่าเข้าด้วยกัน ไม่ใช่การแยกทักษะออกจากบริบทชีวิตของผู้เรียน (เพียร์พลาส พิริยาโกคานนท์ และ สราวุฒิ ปิ่นทอง, 2566)

องค์การยูเนสโกได้ยืนยันความสำคัญของวัฒนธรรมและ ศิลปศึกษาในฐานะพลังสำคัญของการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ความคิดสร้างสรรค์ อัตลักษณ์ ความสามารถในการอยู่ร่วมกับความแตกต่าง และการมีส่วนร่วมทางสังคม (UNESCO, 2024) ประเด็นนี้ทำให้ศาสตร์การละครไม่ใช่เพียงเครื่องมือเพื่อความบันเทิง แต่สามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางการศึกษาที่ผู้เรียนได้ทดลองสวมบทบาท สำรวจความคิดของตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น และเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนบุคคลกับประเด็นทางสังคมได้อย่างมีชีวิตชีวา

ศาสตร์ละครมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการจัดการเรียนรู้แบบบรรยาย เพราะเปิดโอกาสให้ผู้เรียน “ลงมือกระทำ” ผ่านสถานการณ์จำลอง บทบาท เรื่องเล่า การเคลื่อนไหว การสื่อสาร และการสะท้อนคิด ความรู้จึงไม่เกิดจากการรับสารเพียงด้านเดียว แต่เกิดจากการปะทะ สร้างความหมาย และ ทบทวนประสบการณ์ร่วมกัน กระบวนการเช่นนี้สัมพันธ์กับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) ของ Kolb (2015) และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ของ Mezirow (2000)

อย่างไรก็ตาม งานเขียนเกี่ยวกับศาสตร์ละครในบริบทไทยจำนวนหนึ่งยังมุ่งอธิบายประวัติศาสตร์ละคร รูปแบบการแสดง หรือคุณค่าของละครเชิงกว้าง มากกว่าสังเคราะห์ให้เห็นอย่างเป็นระบบว่า “โครงสร้างของศาสตร์ละคร” สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร ช่องว่างดังกล่าวเป็นเหตุให้บทความนี้จำเป็นต้องปรับตำแหน่งของศาสตร์ละครจาก “กิจกรรมประกอบการเรียน” ไปสู่ “โครงสร้างการเรียนรู้เชิงบูรณาการ” ที่สามารถอธิบายกลไกการพัฒนาผู้เรียนได้ชัดเจนขึ้น บทความนี้จะนำเสนอการสังเคราะห์เชิงแนวคิดโดยรักษาฐานความคิดของศาสตร์ละครเดิมไว้ แต่จัดระบบให้มีวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการศึกษาผลการสังเคราะห์ และองค์ความรู้ที่ชัดเจน เพื่อแสดงให้เห็นว่าศาสตร์ละครสามารถเป็นทั้งศาสตร์แห่งศิลปะ ศาสตร์แห่งการเรียนรู้ และศาสตร์แห่งการพัฒนาในเวลาเดียวกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่ออธิบายพัฒนาการของศาสตร์ละครและละครประยุกต์ในรูปแบบฐานคิดของการเรียนรู้ และการพัฒนามนุษย์

2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของโครงสร้างศาสตร์ละครที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

3. เพื่อนำเสนอกรอบแนวทางการบูรณาการการเรียนรู้ด้วยโครงสร้างศาสตร์ละครที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษาไทย

วิธีดำเนินการ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเชิงสังเคราะห์ (conceptual synthesis article) ไม่ใช่งานวิจัยภาคสนามเชิงทดลองโดยตรง ผู้เขียนใช้การทบทวนวรรณกรรมแบบบูรณาการ เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารหลากหลายกลุ่มเพื่อให้เกิดกรอบแนวคิดใหม่ การใช้วิธีดังกล่าวเหมาะสมกับความต้องการพัฒนาแนวคิดหรือแบบจำลองจากฐานความรู้เดิมอย่างเป็นระบบ (Snyder, 2019)

ขอบเขตเอกสารที่ใช้ในการสังเคราะห์แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. เอกสารเกี่ยวกับ ความหมาย พัฒนาการ และจุดมุ่งหมายของศาสตร์ละคร
2. เอกสารด้านละครประยุกต์ ละครการศึกษา และ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ละครเป็นสื่อในการเรียนที่เน้นการมีส่วนร่วม
3. เอกสารด้านการเรียนรู้จากประสบการณ์ การสะท้อนคิด และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
4. เอกสารด้านสมรรถนะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารพิจารณาจากความเกี่ยวข้องกับประเด็นศาสตร์ละครและการเรียนรู้ ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ความเป็นเอกสารเก่าที่เป็นฐานทฤษฎี และความทันสมัยของงานวิจัยหรือกรอบนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับงานที่ตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมาเพิ่มเติมเพื่อแก้ข้อจำกัดเรื่องเอกสารอ้างอิงเก่า และเพื่อสะท้อนทิศทางการร่วมสมัยของศิลปศึกษาและสมรรถนะผู้เรียน ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. กำหนดคำถามสังเคราะห์เกี่ยวกับโครงสร้างศาสตร์ละคร มีความเชื่อมโยงกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อย่างไร
2. อ่านและเลือกประเด็นหลักจากเอกสาร
3. จัดหมวดหมู่แนวคิดตามองค์ประกอบของละครและผลลัพธ์การเรียนรู้
4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างละครกับทักษะผู้เรียน
5. สังเคราะห์เป็นกรอบแนวทางการบูรณาการศาสตร์ละคร 5 มิติ พร้อมแนวทางการประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษาไทย

อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของบทความคือเป็นการสังเคราะห์เชิงแนวคิด จึงยังไม่สามารถยืนยันผลเชิงสาเหตุได้เท่ากับงานทดลองหรือการวิจัยเชิงประจักษ์ในชั้นเรียน ฉะนั้นกรอบแนวคิดที่นำเสนอ

สามารถนำไปใช้เป็นฐานสำหรับการออกแบบการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตร และการวิจัยเชิงประเมินผลในอนาคตได้

ตารางที่ 1 กรอบการสังเคราะห์เอกสารของบทความ

กลุ่มเอกสาร	ประเด็นที่คัดเลือก	บทบาทต่อการสังเคราะห์
ศาสตร์ละครและ ละครไทย	พัฒนาการ จุดมุ่งหมาย องค์ประกอบของการแสดง และโครงสร้างการทำงาน	ใช้เป็นฐานในการอธิบายว่า ศาสตร์ละครมีโครงสร้างการเรียนรู้ในตัวเอง
ละครประยุกต์และ ละครการศึกษา	การมีส่วนร่วม พื้นที่ปลอดภัย การสื่อสาร การเปลี่ยนแปลง ชุมชน	ใช้ขยายศาสตร์ละครจากงานแสดงสู่เครื่องมือพัฒนาผู้เรียนและสังคม
ทฤษฎีการเรียนรู้	ประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การเปลี่ยนกรอบความคิด	ใช้เชื่อมกระบวนการละครกับกลไกการเรียนรู้ที่อธิบายได้ทางวิชาการ
ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21	การคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การร่วมมือ ความรับผิดชอบ พลเมือง และความเข้าใจวัฒนธรรม	ใช้เป็นเกณฑ์วิเคราะห์ผลลัพธ์ที่เกิดจากการบูรณาการศาสตร์ละคร

พัฒนาการของศาสตร์ละครและบทบาทต่อการศึกษาไทย

ศาสตร์ละครเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ผ่านการกระทำ การเลียนแบบ การสวมบทบาท และการสร้างความหมายร่วมกัน รากฐานสำคัญของศาสตร์ละครสัมพันธ์กับแนวคิดของอริสโตเติลว่ามนุษย์เรียนรู้ผ่านการเลียนแบบ (mimesis) ซึ่งทำให้ละครมีสถานะมากกว่าความบันเทิง เพราะเป็นกระบวนการที่มนุษย์ใช้ทดลองทำความเข้าใจชีวิต ความสัมพันธ์ และความขัดแย้งของสังคม (นพมาส ศิริกายะ, 2525)

ในบริบทของประเทศไทย ศาสตร์ละครพัฒนาผ่านหลายช่วงเวลา ตั้งแต่การรับอิทธิพลละครตะวันตกและการผสมผสานกับรูปแบบการแสดงไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 การขยายตัวของละครเวทีในสถาบันอุดมศึกษาและการเกิดคณะละครอิสระที่น่าประเด็นทางสังคมมาสร้างสรรค์เป็นงานแสดง พัฒนาการดังกล่าวทำให้ละครไทยขยายบทบาทจากพื้นที่ของความบันเทิงและสุนทรีย์ะ ไปสู่พื้นที่ของการตั้งคำถาม วิพากษ์ และสร้างบทสนทนาทางสังคม

เมื่อศาสตร์ละครเข้าสู่ระบบการศึกษา คุณค่าของละครจึงไม่ได้อยู่เฉพาะ ผลงานปลายทางที่ปรากฏบนเวที แต่รวมถึง กระบวนการระหว่างทาง ได้แก่ การอ่านและตีความบท การสำรวจตัวละคร การฟังผู้อื่น การเจรจาความหมาย การจัดการเวลาและบทบาทหน้าที่ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และการ

สะท้อนผลหลังการแสดง กระบวนการเหล่านี้เป็นพื้นที่ฝึกทักษะการเรียนรู้ที่ไม่สามารถเกิดจากการบรรยายเพียงอย่างเดียว

จุดเปลี่ยนสำคัญของศาสตร์ละครร่วมสมัยคือการเกิดขึ้นของละครประยุกต์ (Applied Theatre) ซึ่งนำละครออกจากโรงละครไปสู่ห้องเรียน ชุมชน สถานพยาบาล องค์กร และพื้นที่สาธารณะ ละครประยุกต์ทำให้ผู้เข้าร่วมมิใช่เพียงผู้ชม แต่เป็นผู้ร่วมสร้างความหมายและมีส่วนในการกำหนดประเด็นของตนเอง ลักษณะดังกล่าวทำให้ศาสตร์ละครกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการตระหนักรู้ การเสริมพลัง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Prentki & Preston, 2008)

จุดมุ่งหมายและคุณลักษณะของศาสตร์ละครในรูปแบบการเรียนรู้

นพมาส ศิริกายะ (2525) อธิบายจุดมุ่งหมายของละครตามแนวคิดของจอห์น แกสเนอร์ไว้ 5 ประการ ได้แก่ การแสดงออก (Express) ความบันเทิง (Entertain) ความรู้สึกยกระดับทางอารมณ์หรือจิตใจ (Exalt) การรู้แจ้งเห็นจริง (Enlightenment) และการหลีกหนีจากข้อจำกัดบางประการของชีวิตประจำวัน (Escape) ขณะที่สโตส พันธุมโกมล (2531) เสนอว่าละครมีคุณค่าในระดับอารมณ์ ระดับสมอง และระดับจิตใจ

เมื่อพิจารณาในมุมการศึกษา จุดมุ่งหมายดังกล่าวสามารถแปลความได้ว่า ละครทำงานกับผู้เรียนอย่างน้อย 3 มิติพร้อมกัน ได้แก่ มิติอารมณ์ที่เปิดให้ผู้เรียนรับรู้ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น มิติความคิดที่ฝึกการตีความและการตัดสินใจ และมิติคุณค่าที่ทำให้ผู้เรียนทบทวนคำถามสำคัญเกี่ยวกับชีวิต ความเป็นธรรม ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกัน

ดังนั้น ศาสตร์ละครจึงไม่ใช่เพียงการ จัดกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างและจุดมุ่งหมายชัดเจน หากผู้สอนออกแบบอย่างเหมาะสม ละครสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาวิชา ทักษะสังคม ทักษะอารมณ์ และทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในสถานการณ์เดียวกัน

ละครประยุกต์ ศิลปะการแสดงสู่พื้นที่สร้างสรรค์ร่วมกัน

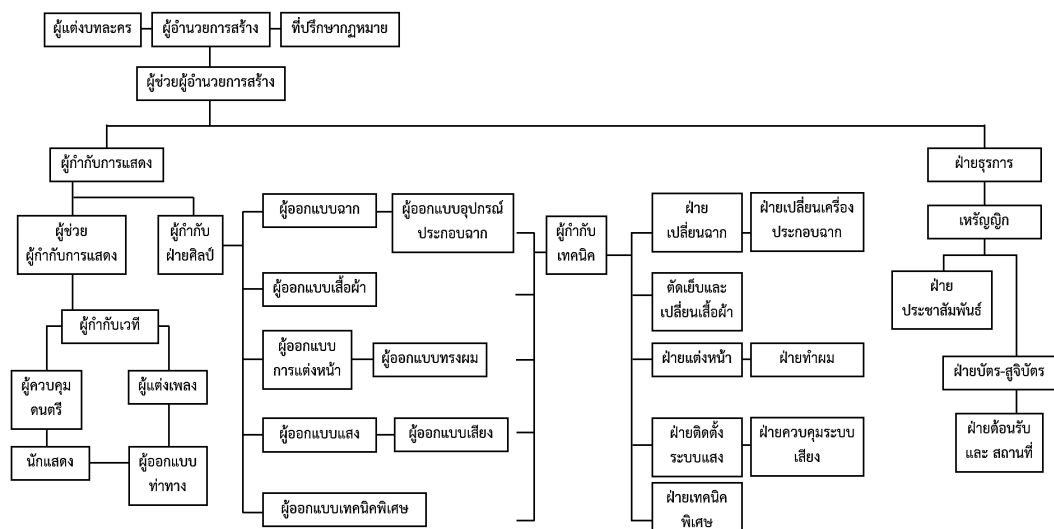
ละครประยุกต์เป็นแนวทางที่นำความรู้ทางศิลปะการละครไปใช้ในพื้นที่ที่ไม่จำกัดอยู่ในโรงละคร จุดมุ่งหมายหลัก มิได้อยู่ที่ความสมบูรณ์ของการแสดงในฐานะผลิตภัณฑ์ศิลปะเท่านั้น แต่อยู่ที่กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้คน การสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้เล่าเรื่อง การฟังประสบการณ์ที่แตกต่าง และการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมองเห็นทางเลือกใหม่ในการจัดการปัญหาของตนเองและชุมชน

คุณลักษณะสำคัญของละครประยุกต์คือการเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้แสดง” กับ “ผู้ชม” ให้เป็นความสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม ผู้ชมอาจกลายเป็นผู้ร่วมคิด ผู้ร่วมแสดง หรือผู้ร่วมตัดสินใจในสถานการณ์จำลอง กระบวนการนี้ทำให้การเรียนรู้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เพราะความรู้ไม่ได้ผูกขาดอยู่กับผู้สอนหรือผู้กำกับ แต่เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้เข้าร่วม ในบริบทโรงเรียน และมหาวิทยาลัย ละครประยุกต์จึงมีศักยภาพในการเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถามกับประเด็นที่สัมพันธ์กับ

ชีวิตจริง เช่น ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความเหลื่อมล้ำ การสื่อสารในครอบครัว การทำงานเป็นทีม และความรับผิดชอบต่อสังคม การเรียนรู้เช่นนี้ทำให้ผู้เรียนไม่เพียงเข้าใจเนื้อหา แต่ยังเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น

โครงสร้างการทำงานร่วมกันของศาสตร์ละคร

กระบวนการผลิตละครทุกประเภทเปรียบเสมือนแบบจำลองของการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ แม้ผู้กำกับการแสดงจะมีบทบาทนำในการสร้างสรรค์ แต่ความสำเร็จของผลงานนั้นเกิดจากการบูรณาการความร่วมมือวินัย และความรับผิดชอบของบุคลากรทุกฝ่ายที่เชี่ยวชาญในหน้าที่ของตน (กฤษรา (ซูโรมาน) วัชรภากริช, 2551) นอกจากนี้ การที่ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจในขอบเขตงานของฝ่ายอื่น ๆ ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดความซ้ำซ้อนของการทำงาน ทำให้เกิดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ และเป็นการกระจายอำนาจการตัดสินใจเพื่อลดภาระงานของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ภาพที่ 1 การแบ่งสายงานในการจัดแสดงละครเวที

ในการจัดการแสดงละคร สามารถแบ่งโครงสร้างภาระงานตามความรู้และความชำนาญ ดังภาพที่ 1 ออกเป็น 4 หน้าที่หลัก ได้แก่

1. ผู้อำนวยการแสดง (Producer) ผู้กำหนดทิศทาง นโยบาย รูปแบบการแสดง บริหารจัดการทรัพยากรและงบประมาณ ตลอดจนเป็นผู้ตัดสินใจหลักในการแก้ปัญหาภาพรวม
2. ผู้กำกับการแสดง (Director) ผู้ตีความบทละคร ควบคุมการแสดงให้สมบทบาท และบูรณาการองค์ประกอบศิลป์ต่าง ๆ เพื่อสร้างความสมจริงทางศิลปะ
3. ผู้กำกับเวที (Stage Manager) ผู้บริหารจัดการพื้นที่เวที เป็นศูนย์กลางในการควบคุมคิวแสง-เสียง การเปิด-ปิดฉาก และรักษาความต่อเนื่องของระบบการทำงานขณะจัดแสดง

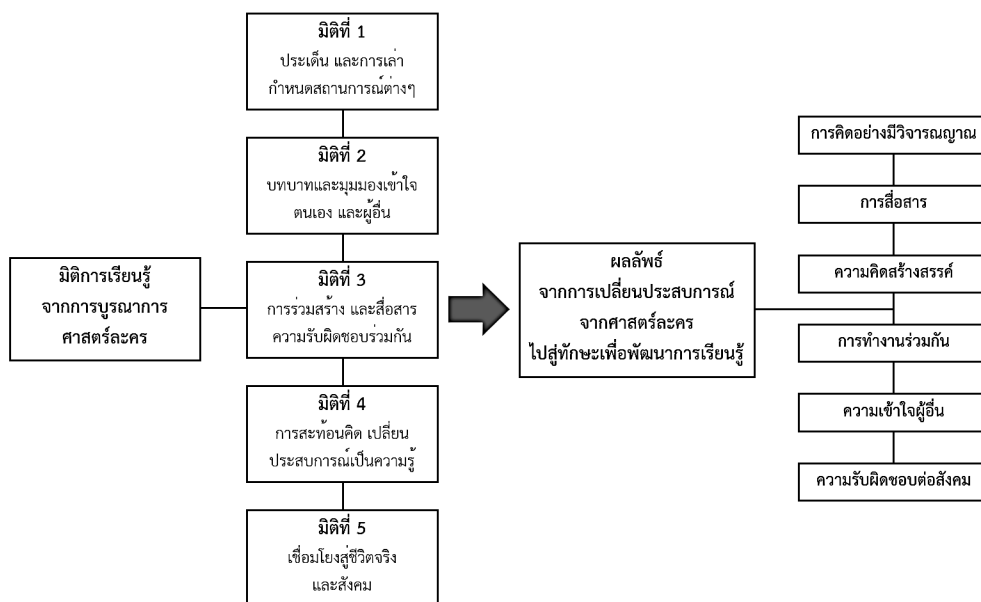
4. หัวหน้าฝ่ายธุรการ (House Manager) ผู้บริหารจัดการธุรกิจของโรงละคร ดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ การจำหน่ายบัตร และการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ชม

กล่าวคือโครงสร้างการทำงานด้วยศาสตร์ละคร ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน แต่ยังเป็นกระบวนการที่บ่มเพาะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (Active Learning) โครงสร้างนี้เอื้อต่อการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในบริบทการศึกษาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างศาสตร์ละครในรูปแบบโครงสร้างการเรียนรู้

โครงสร้างศาสตร์ละคร สามารถพิจารณาเป็นโครงสร้างการเรียนรู้ได้ เพราะละครมีองค์ประกอบที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ เรื่องเล่าหรือสถานการณ์ บทบาท ตัวละคร ความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง การกระทำ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน การนำเสนอ และการสะท้อนคิด แต่ละองค์ประกอบมิได้เป็นเพียงเทคนิคทางศิลปะ หากเป็นกลไกที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิด รู้สึก ตัดสินใจ และเรียนรู้จากผลของการกระทำ เมื่อผู้เรียนสวมบทบาทเป็นบุคคลอื่น ผู้เรียนต้องใช้จินตนาการและข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจแรงจูงใจ ความกลัว ความหวัง และเงื่อนไขของตัวละคร สิ่งนี้เอื้อต่อการพัฒนาความเข้าใจผู้อื่น (empathy) และการมองโลกจากหลายมุมมอง เมื่อผู้เรียนทำงานร่วมกันเพื่อสร้างฉาก บทสนทนา หรือการแสดง ผู้เรียนต้องฝึกการสื่อสาร การเจรจา การแบ่งหน้าที่ และการรับผิดชอบต่อผลงานร่วมกัน

องค์ประกอบที่ทำให้ละครมีพลังในเชิงการศึกษาเป็นพิเศษคือ “การสะท้อนคิด” หลังการปฏิบัติ หากไม่มีการสะท้อนคิด ละครอาจเหลือเพียงกิจกรรมที่สร้างความสนุก แต่เมื่อมีการตั้งคำถาม เช่น เกิดอะไรขึ้น ทำไมตัวละครจึงตัดสินใจเช่นนั้น เราเรียนรู้อะไรจากสถานการณ์นี้ และจะนำไปใช้กับชีวิตจริงอย่างไร ประสบการณ์ทางละครจะถูกแปรเป็นความรู้และคุณค่าที่มีความหมายต่อผู้เรียน ดังภาพที่ 2 กรอบแนวทาง การบูรณาการศาสตร์ละครเพื่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยสังเคราะห์จากองค์ประกอบของศาสตร์ละคร ละครประยุกต์ โครงสร้างการทำงานร่วมกัน และแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ได้นำเสนอกรอบแนวทางบูรณาการศาสตร์ละคร 5 มิติ ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวทางการบูรณาการศาสตร์ละครเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

มิตินี้ 1 ประเด็นและเรื่องเล่าโดยการกำหนดสถานการณ์ต่างๆ หมายถึงการเริ่มต้นการเรียนรู้จากสถานการณ์ ปัญหา หรือเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับชีวิตผู้เรียนและสังคม เพื่อให้ผู้เรียนมีเหตุผลในการเข้าไปสำรวจ ตั้งคำถาม และแสวงหาความหมายจากประสบการณ์นั้น

มิตินี้ 2 บทบาทและมุมมอง หมายถึงการให้ผู้เรียนสวมบทบาทหรือพิจารณาสถานการณ์จากตำแหน่งของบุคคลอื่น กระบวนการนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความรู้สึก แรงจูงใจ เจื่อนไขทางสังคม และความแตกต่าง ของมนุษย์ได้ลึกกว่าการเรียนรู้ผ่านคำอธิบายเพียงอย่างเดียว

มิตินี้ 3 การร่วมสร้างและการสื่อสาร หมายถึงการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างฉาก บทสนทนา การเคลื่อนไหว หรือการนำเสนอ ผู้เรียนต้องฟัง ต่อรอง แบ่งหน้าที่ แก้ปัญหา และรับผิดชอบต่อผลงานร่วมกัน จึงเกิดทั้งทักษะการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

มิตินี้ 4 การสะท้อนคิดอย่างมีโครงสร้าง หมายถึงการตั้งคำถามหลังการปฏิบัติ เพื่อเปลี่ยนประสบการณ์จากการแสดงให้เห็นเป็นความรู้ เช่น ผู้เรียนได้เห็นอะไร รู้สึกอย่างไร ตัวละครตัดสินใจเช่นนั้นเพราะเหตุใด และเหตุการณ์ในละครสัมพันธ์กับชีวิตจริงหรือสังคมอย่างไร

มิตินี้ 5 การเชื่อมโยงสู่ชีวิตจริงและสังคม หมายถึงการนำบทเรียนจากสถานการณ์ทางละครไปพิจารณาการสื่อสาร การตัดสินใจ การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการรับผิดชอบต่อสังคมในบริบทจริง มิตินี้ทำให้ศาสตร์ละครไม่หยุดอยู่ที่กิจกรรมในห้องเรียน แต่เชื่อมโยงกับการพัฒนาผู้เรียนในฐานะมนุษย์และพลเมือง

การบูรณาการศาสตร์ละครกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ถูกอธิบายถึงกลุ่มทักษะสำคัญ ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ ทักษะชีวิต และความรับผิดชอบต่อสังคม OECD Learning Compass 2030 ยังเน้นว่า ผู้เรียนควรมีสมรรถนะในการสร้างคุณค่าใหม่ ประนีประนอมความตึงเครียดและภาวะยื้อยั่ง และรับผิดชอบต่อผลกระทบของตน (OECD, 2019)

ศาสตร์ละครมีความสัมพันธ์กับทักษะเหล่านี้อย่างเป็นธรรมชาติ เพราะกระบวนการละครทำให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์ที่ต้องคิด ตัดสินใจ สร้างสรรค์ สื่อสาร และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในเวลาเดียวกัน งานวิจัยร่วมสมัย ด้าน drama-based pedagogy พบว่าการเรียนรู้ด้วยละครสามารถสนับสนุนการเรียนรู้เชิงรุก ทักษะทั่วไป เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รวมถึงผลด้านภาษาและการเรียนรู้ในบริบทต่าง ๆ (Ma et al., 2024; Luo et al., 2024)

การบูรณาการศาสตร์ละครจึงควรออกแบบให้ทั้งเนื้อหา ทักษะ และคุณค่า เช่น หากใช้ละครเพื่อสอนประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผู้เรียนไม่ควรได้เพียงจำคำจำกัดความของวัฒนธรรม แต่ควรได้สวมบทบาทของบุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่าง สำรวจความรู้สึกเมื่อถูกเข้าใจผิด ผูกสื่อสารอย่างเคารพ และสะท้อนว่า จะอยู่ร่วมกับความแตกต่างอย่างไรในชีวิตจริง ดังตารางที่ 2 ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างศาสตร์ละครกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และการประยุกต์ใช้

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างศาสตร์ละครกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

โครงสร้างศาสตร์ละคร	กระบวนการเรียนรู้	ทักษะ/สมรรถนะที่ส่งเสริม	ตัวอย่างการประยุกต์ใช้
สถานการณ์และเรื่องเล่า	ผู้เรียนเผชิญปัญหาหรือความขัดแย้งในบริบทจำลอง	การคิดวิเคราะห์ การตีความ การตั้งคำถาม	สร้างสถานการณ์ปัญหา ชุมชนหรือปัญหาจริยธรรมให้ผู้เรียนสำรวจ
การสวมบทบาท	ผู้เรียนทดลองมองจากมุมของบุคคลอื่น	ความเข้าใจผู้อื่น ความรู้เท่าทันอารมณ์ ความเข้าใจวัฒนธรรม	ให้ผู้เรียนสวมบทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายในประเด็นเดียวกัน
การทำงานกลุ่มเพื่อสร้างสรรค์ละคร	ผู้เรียนแบ่งหน้าที่ เจจจา และสร้างงานร่วมกัน	การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน ภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบต่อ	ออกแบบฉาก บทสนทนา และนำเสนอร่วมกันภายในเวลาจำกัด
การเคลื่อนไหวและการแสดงออก	ผู้เรียนใช้ร่างกาย เสียง และพื้นที่เพื่อสื่อสารความหมาย	ความคิดสร้างสรรค์ ความมั่นใจ การสื่อสารหลายรูปแบบ	ใช้ role-play หรือ improvisation เพื่อสื่อสารแนวคิด

ตารางที่ 2 (ต่อ)

โครงสร้าง ศาสตร์ละคร	กระบวนการเรียนรู้	ทักษะ/สมรรถนะที่ ส่งเสริม	ตัวอย่างการประยุกต์ใช้
การสะท้อนคิด หลังปฏิบัติ	ผู้เรียนเชื่อมโยง ประสบการณ์กับหลัก คิดและชีวิตจริง	การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การ ถ่ายโอนความรู้	อภิปรายหลังการแสดง
การนำเสนอ และรับ ข้อเสนอแนะ	ผู้เรียนฝึกเปิดรับ มุมมองของผู้อื่นและ ปรับปรุงงาน	การรู้เท่าทันตนเอง ความยืดหยุ่น และการ พัฒนางานอย่างต่อเนื่อง	ให้เพื่อนประเมินด้วยเกณฑ์ ด้านเนื้อหา ทักษะ และ คุณค่า

แนวทางการนำโครงสร้างศาสตร์ละครไปใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยเริ่มจากการกำหนด ประเด็นการเรียนรู้ ที่มีความหมายต่อผู้เรียนและสังคม ไม่ใช่เริ่มจากการเลือกว่าจะให้แสดงละครเรื่องใดเพียงอย่างเดียว ประเด็นที่เหมาะสมควรมีความซับซ้อนพอให้เกิดการถกเถียง มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสำรวจทั้งข้อเท็จจริง อารมณ์ และคุณค่า ซึ่งผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้ออกแบบพื้นที่การเรียนรู้และผู้เอื้อกระบวนการ มากกว่าผู้สั่งการทุกขั้นตอน ผู้สอนต้องจัดสมดุลระหว่างโครงสร้าง กับเสรีภาพ กล่าวคือ มีเป้าหมายการเรียนรู้ และกติกาที่ชัดเจน แต่เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนคิด ทดลอง ตีความ และนำเสนอในรูปแบบของตนเอง และในส่วนของการเล่นผลควรใช้หลายมิติ ไม่ควรวัดเฉพาะความสวยงามของการแสดง แต่ควรวัดการมีส่วนร่วม กระบวนการคิด การทำงานร่วมกัน คุณภาพการสะท้อนคิด และความสามารถในการเชื่อมโยงบทเรียนกับชีวิตจริง วิธีประเมิน ที่เหมาะสม เช่น แฟ้มสะสมงาน บันทึกสะท้อนคิด การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อน และ rubric ที่ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ และคุณค่า

สรุป

องค์ความรู้สำคัญของบทความนี้คือการเสนอให้มองศาสตร์ละครในฐานะ โครงสร้างการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเสริมการสอนหรือรูปแบบความบันเทิง โครงสร้างดังกล่าวมีความสามารถในการเชื่อมมิติความรู้ ทักษะ อารมณ์ คุณค่า และสังคมเข้าด้วยกันผ่านการปฏิบัติจริง

ในเชิงทฤษฎี บทความนี้สร้างสะพานเชื่อมระหว่างศาสตร์ละคร ละครประยุกต์ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยสังเคราะห์เป็นกรอบแนวทางการบูรณาการศาสตร์ละคร 5 มิติ ซึ่งช่วยอธิบายกลไกของละครต่อการเรียนรู้ได้ชัดเจนขึ้น และสามารถใช้เป็นฐานสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์ต่อไป

ในเชิงปฏิบัติ บทความนี้เสนอแนวทางออกแบบกิจกรรมที่นำไปใช้ได้ในห้องเรียนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นการตั้งประเด็น การสวมบทบาท การทำงานร่วมกัน การสะท้อนคิด และการถ่ายโอนสู่ชีวิตจริงทำให้ผู้สอนสามารถวางแผนกิจกรรมละครให้ตอบโจทย์ผลลัพธ์การเรียนรู้มากขึ้น

ในเชิงสังคม ศาสตร์ละครมีคุณค่าในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่เข้าใจผู้อื่น เห็นคุณค่าของความหลากหลาย กล้าสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และสามารถร่วมกันแสวงหาทางออกของปัญหาสังคมได้ ศาสตร์ละคร จึงมีส่วนช่วยสังคมโดยการสร้างพื้นที่ให้มนุษย์เรียนรู้ที่จะฟัง เห็นใจ ตอรอง และรับผิดชอบร่วมกัน

จากการสรุปตามวัตถุประสงค์ 3 ประเด็น ประเด็นแรก พัฒนาการของศาสตร์ละครแสดงให้เห็นว่าละครไทยและละครร่วมสมัยไม่ได้หยุดอยู่ที่การแสดงเพื่อความบันเทิง แต่พัฒนาไปสู่ละครประยุกต์ที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การสื่อสาร และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศาสตร์ละครจึงมีฐานะเป็นทั้งศิลปะและกระบวนการพัฒนามนุษย์

ประเด็นที่สอง ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องการกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ สื่อสาร ทำงานร่วมกัน เข้าใจความแตกต่าง และรับผิดชอบต่อสังคม โครงสร้างศาสตร์ละครตอบสนองทักษะเหล่านี้ได้เพราะเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ บทบาท ความสัมพันธ์ และการสะท้อนคิด

ประเด็นที่สาม แนวทางการบูรณาการศาสตร์ละครควรมองละครเป็นโครงสร้างการเรียนรู้ที่ออกแบบได้ ไม่ใช่กิจกรรมปลายทางเพื่อการแสดงเท่านั้น กรอบแนวทาง 5 มิติที่บทความนี้เสนอ ได้แก่ ประเด็นและเรื่องเล่าที่มีความหมาย บทบาทและมุมมอง การร่วมสร้างและการสื่อสาร การสะท้อนคิดอย่างมีโครงสร้าง และการเชื่อมโยงสู่ชีวิตจริงและสังคม สามารถใช้เป็นแนวทางจัดกิจกรรมและประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ

ฉะนั้นศาสตร์ละครมีประโยชน์ต่อการศึกษาและสังคม เพราะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกเป็นมนุษย์ที่คิดเป็น รู้สึกเป็น สื่อสารเป็น และอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็น การบูรณาการการเรียนรู้ด้วยโครงสร้างศาสตร์ละครจึงเป็นแนวทาง ที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการวิจัยเชิงประจักษ์ เพื่อยืนยันผลและขยายการใช้ในบริบทการศึกษาไทยและนานาชาติ

เอกสารอ้างอิง

- กฤษรา (ซูโรมาน) วัชรภากรวิธา. (2551). *งานฉากละคร เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพมาส ศิริกายะ. (2525). *ประพันธ์ศิลป์ของอริสโตเติล*. ภาควิชาศิลปกรรมการละคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพียรพิลาส พิริยาโกคานนท์ และ สราวุฒิ ปิ่นทอง. (2566). การผสมผสานศาสตร์ละครกับวัฒนธรรมการศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*, 13(1), 16–28. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/e-jodil/article/view/24777>
- สดใส พันธุมโกมล. (2531). *ศิลปะการละครเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 5). องค์การคำครุสภา.
- Kolb, D. A. (2015). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* (2nd ed.). Pearson Education.

- Luo, S., Ismail, L., Ahmad, N. K. B., & Guo, Q. (2024). Using process drama in EFL education: A systematic literature review. *Heliyon*, 10(11), Article e31936. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e31936>
- Ma, L. K., Chung, Y.-B., Shee, E. S.-C., Cheng, G. F.-L., & Dawson, K. (2024). How does drama-based pedagogy enhance learning and teaching in psychology? An exploratory mixed-method study. *Psychology Teaching Review*, 30(2), 53–75.
- Mezirow, J. (2000). *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress*. Jossey-Bass.
- OECD. (2019). *OECD learning compass 2030*. OECD Future of Education and Skills 2030. <https://www.oecd.org/education/2030-project/>
- Prentki, T., & Preston, S. (Eds.). (2008). *The applied theatre reader*. Routledge.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333–339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
- UNESCO. (2024). *UNESCO framework for culture and arts education*. UNESCO World Conference on Culture and Arts Education, Abu Dhabi. <https://www.unesco.org/>